

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

หน้าที่พลเมือง

วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

รศ.รวิช ทันทิมาศ ศษ.บ., สส.ม., M.A. (Political Science)

ดร.พิษณุ เพชรพัชรกุล ศษ.บ., ศศ.ม., กจ.ด.

พงษ์ศักดิ์ แคล้วเครือ ศศ.บ. (เกียรตินิยม), ร.ม.

ผู้ตรวจ

ดร.สุรภา ศิลป์ประเสริฐ ค.บ., ศศ.ม., รป.ด.

พอดิ สมสะอื้น กศ.บ., ศษ.ม.

วาสนา สุขเรือน กศ.บ., ศษ.ม.

บรรณาธิการ

สุระ ดามาพงษ์ กศ.บ., กศ.ม.

ประจวบ ตริภักดิ์ พร.บ., สส.ม.

บุญรัตน์ รอดตา ศษ.บ.

ผลิตและจัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด

วัฒนาพานิช สาราณราษฎร์

๒๑๖-๒๒๐ ถนนบำรุงเมือง แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒ ๒๒๒ ๙๙๙๙ • ๐๒ ๒๒๒ ๕๓๗๑-๒ FAX ๐๒ ๒๒๔ ๖๕๕๖ • ๐๒ ๒๒๔ ๖๕๕๗

email: info@wpp.co.th

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย
 ห้ามละเมิด ทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่
ส่วนหนึ่งส่วนใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาต

ผู้เรียบเรียง

รศ.ธวัช ทันทิมา

ดร.พิษณุ เพชรพัชรกุล

พงษ์ศักดิ์ แคล้วเครือ

ผู้ตรวจ

ดร.สุรภา ศิลป์ประเสริฐ

พอดิ สมสะอื้น

วาสนา สุขเรือน

บรรณาธิการ

สุระ ดามาพงษ์

ประจวบ ตริภักดิ์

บุญรัตน์ รอดตา

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๖๓

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-18-7846-8

พิมพ์ที่ บริษัท โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด นายเริงชัย จงพิพัฒน์สุข กรรมการผู้จัดการ

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ เล่มนี้จัดทำขึ้นตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำหรับให้นักเรียนและครูใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง ที่หลักสูตรกำหนด รวมทั้งพัฒนานักเรียนให้มีสมรรถนะสำคัญตามที่ต้องการทั้งด้านการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนพัฒนานักเรียนให้มี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทำประโยชน์ให้สังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นใน สังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** เล่มนี้ยึดแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้หลักการ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ในสังคม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยพัฒนานักเรียนแบบองค์รวมอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการความคิดรวบยอด ที่เน้นให้ นักเรียนเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และเรียนรู้ โดยใช้สมองเป็นฐาน (Brain-based Learning) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ให้ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) เน้นทักษะที่สร้างเสริมความเข้าใจที่คงทนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ปลายทาง ที่ต้องการให้เกิดตามหลักสูตร

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** เล่มนี้จะสนับสนุนให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ ด้านหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ

คำชี้แจง

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม **หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ เล่มนี้ได้ออกแบบให้มีย่อประกอบ ดังนี้

๑. **ตัวชี้วัดช่วงชั้น** เป็นเป้าหมายในการพัฒนานักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง (ตามหนังสือที่ ศธ.๐๔๐๑๐/ว ๑๕๔๓) ซึ่งตัวชี้วัดระหว่างทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีดำ ส่วนตัวชี้วัดปลายทางพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้า
๒. **สาระการเรียนรู้** แสดงขอบข่ายเนื้อหาที่นักเรียนจะได้เรียนในหน่วยการเรียนรู้
๓. **ประโยชน์จากการเรียนรู้** สรุปประโยชน์ที่ได้จากการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้เป็นประเด็นสั้น ๆ
๔. **คำถามนำ** เป็นคำถามกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสงสัยและสนใจที่จะค้นหาคำตอบ
๕. **เนื้อหา** แบ่งเป็นหัวเรื่องหลัก หัวเรื่องรอง และหัวเรื่องย่อย ตรงตามตัวชี้วัดช่วงชั้นและสาระการเรียนรู้แกนกลาง มีกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)แทรกเป็นช่วง ๆ เนื้อหาบางตอนอาจนำเสนอด้วยภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ แผนที่ความคิด และประกอบด้วยส่วนอื่น ๆ ดังนี้
 - ๕.๑ คำสำคัญ ระบุคำสำคัญที่แทรกอยู่ในเนื้อหาโดยพิมพ์ด้วยตัวอักษรสีฟ้าต่างจากตัวพื้น คำสำคัญนี้จะใช้ตัวเน้นเฉพาะคำที่ปรากฏคำแรกในเนื้อหา ไม่เน้นคำที่เป็นหัวข้อ
 - ๕.๒ ภาพประกอบ พร้อมคำบรรยายสอดคล้องกับเนื้อหา
 - ๕.๓ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ แผนที่ความคิด สอดคล้องกับเนื้อหา
 - ๕.๔ เรื่องน่ารู้ เป็นความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ศึกษาในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ โดยคัดสรรเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ
 - ๕.๕ แหล่งสืบค้นความรู้ เสนอแหล่งความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งเว็บไซต์สำหรับการศึกษาค้นคว้าเนื้อหาที่สอดคล้องกับเรื่องที่เรียน
๖. **กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)** เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนทำเมื่อจบเนื้อหาในการเรียนแต่ละหัวข้อ เป็นกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับหลักการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เหมาะสมกับวัย สะดวกในการปฏิบัติ กระตุ้นให้นักเรียนได้คิด และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม
๗. **บทสรุป** สรุปเนื้อหาหลังจากจบเนื้อหาและกิจกรรมของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นความเรียงเพื่อให้นักเรียนทบทวนความรู้ที่เรียนไปแล้ว
๘. **กิจกรรมเสนอแนะ** นำเสนอกิจกรรมที่นำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาบูรณาการในการปฏิบัติกิจกรรม
๙. **โครงการ** เป็นข้อเสนอแนะให้นักเรียนปฏิบัติโครงการ โดยเสนอแนะหัวข้อโครงการและแนวทางการปฏิบัติโครงการที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดช่วงชั้นของหน่วยการเรียนรู้ นั้น เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหาของนักเรียน
๑๐. **การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน** นำเสนอตัวอย่างสถานการณ์การนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
๑๑. **คำถามทบทวน** เป็นคำถามแบบอัตนัยที่มุ่งถามเพื่อทบทวนผลการเรียนรู้ของนักเรียน
๑๒. **ท้ายเล่ม** ประกอบด้วย
 - ๑๒.๑ บรรณานุกรม เป็นรายชื่อหนังสือ เอกสาร หรือเว็บไซต์ที่ใช้ประกอบการเขียน
 - ๑๒.๒ อภิธานศัพท์ เป็นการนำคำสำคัญที่แทรกอยู่ในเนื้อหา มาอธิบายและจัดเรียงตามลำดับตัวอักษรเพื่อความสะดวกในการค้นคว้า

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ สังคม

๑

๑. โครงสร้างทางสังคม ๒
๒. การจัดระเบียบทางสังคม ๑๔
๓. การขัดเกลาทางสังคม ๒๐
๔. ลักษณะสังคมไทย ๒๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคม

๒๖

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ๒๗
๒. ปัญหาทางสังคม ๓๒
๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม ๔๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ วัฒนธรรม

๔๘

๑. วัฒนธรรม ๔๙
๒. วัฒนธรรมไทย ๕๒
๓. การเปลี่ยนแปลงและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ๕๖
๔. ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมไทย
กับวัฒนธรรมสากล ๖๑
๕. การเลือกรับวัฒนธรรมสากล ๖๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ พลเมืองดี

๗๐

๑. พลเมืองดี ๗๑
๒. คุณลักษณะของพลเมืองดี ๗๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

การปกครองระบอบประชาธิปไตย

อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๘๔

๑. รัฐ	๘๕
๒. ฐานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์	๘๗
๓. การตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ	๘๘
๔. สถานการณ์และปัญหาการเมืองไทย	๑๐๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ กฎหมาย

๑๑๔

๑. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเองและครอบครัว	๑๑๕
๒. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและประเทศ	๑๓๒
๓. ข้อตกลงระหว่างประเทศ	๑๔๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗ สิทธิมนุษยชน

๑๕๐

๑. สิทธิมนุษยชน	๑๕๑
๒. สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย	๑๕๗
๓. องค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาท
ในด้านสิทธิมนุษยชน	๑๗๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

๑๘๐

๑. การประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างประเทศ	๑๘๑
๒. การแลกเปลี่ยนความร่วมมือระหว่างกัน	๑๘๔

สังคม

ตัวชี้วัดช่วงชั้น

- วิเคราะห์ความสำคัญของโครงสร้างทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
(ส ๒.๑ ม. ๔-๖/๒)

สาระการเรียนรู้

๑. โครงสร้างทางสังคม
๒. การจัดระเบียบทางสังคม
๓. การขัดเกลาทางสังคม
๔. ลักษณะสังคมไทย

ประโยชน์จากการเรียนรู้

- เห็นความสำคัญของโครงสร้างทางสังคมของไทย การขัดเกลาทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

คำถามนำ

- โครงสร้างของบ้านประกอบด้วย เสา คาน หลังคา ประตู หน้าต่าง ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีความจำเป็นต่อบ้านทั้งสิ้น จากข้อความนี้ นักเรียนคิดว่า สังคมจำเป็นต้องมีโครงสร้างหรือไม่ และโครงสร้างของสังคมประกอบด้วยอะไรบ้าง

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม เนื่องจากโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตด้วยตัวคนเดียวได้ จำเป็นต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นและมีการติดต่อระหว่างกัน จึงเกิดสังคมขึ้น

การที่มนุษย์อยู่รวมกันก็เพื่อสนองความต้องการบางอย่างร่วมกัน ได้แก่ ความต้องการด้านชีวภาพ ความต้องการด้านกายภาพ และความต้องการด้านสังคม ความต้องการเหล่านี้จะบรรลุผลได้เมื่อมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และประพฤติปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ในสังคมนั้น หากสมาชิกปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของระบบความสัมพันธ์ในสังคมมากเพียงใด ย่อมได้รับสิ่งที่จะสนองความต้องการในการดำรงชีวิตได้มากเพียงนั้น

๑. โครงสร้างทางสังคม

หากสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา เช่น บ้าน จะพบว่าแต่ละหลังประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ เช่น ฐานราก คาน เสา หลังคา สังคมมนุษย์ก็เช่นเดียวกันที่จำเป็นต้องมี**โครงสร้างทางสังคม** ซึ่งแต่ละสังคมมีรายละเอียดปลีกย่อยของโครงสร้างทางสังคมแตกต่างกันไป

๑.๑ ความหมายของโครงสร้างทางสังคม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานและนักสังคมวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ไว้ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า โครงสร้างทางสังคม หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบสังคม เช่น สถาบันต่าง ๆ ทางเครือญาติ ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง และอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงบรรทัดฐาน ค่านิยม และบทบาททางสังคมของสถาบันเหล่านั้นด้วย โครงสร้างทางสังคมเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พฤติกรรมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม

เจมส์ ดับเบิลยู. แวนเดอร์ ซานเดน (James W. Vander Zanden) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันกล่าวว่า โครงสร้างทางสังคม หมายถึง เค้าโครงของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมที่มีความเชื่อมโยงผูกพันระหว่างกัน

ศาสตราจารย์ ดร.ประสาธน์ หลีกศิลา นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาชาวไทยได้เปรียบเทียบลักษณะโครงสร้างของสังคมมนุษย์ไว้เหมือนกับลักษณะโครงสร้างของบ้านแต่ละหลัง โดยสรุปว่าโครงสร้างของสังคมเป็นลักษณะความสัมพันธ์ต่อกันของกลุ่มต่าง ๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นสังคมมนุษย์ทำนองเดียวกับโครงสร้างของบ้าน

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างทางสังคม หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นระบบความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ ส่วนประกอบดังกล่าวจะต้องเป็นเค้าโครงที่ปรากฏในสังคมมนุษย์ทุก ๆ สังคม แม้ว่าจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมก็ตาม

๑.๒ ลักษณะของโครงสร้างทางสังคม

จากความหมายของโครงสร้างทางสังคมที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า โครงสร้างทางสังคมของมนุษย์โดยทั่วไปมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- ๑ **มีการรวมกลุ่มของคนในสังคม** ซึ่งแต่ละกลุ่มที่รวมกันต่างมีหน้าที่ความรับผิดชอบและประสิทธิภาพในการทำงานตามที่กลุ่มได้กำหนดเป้าหมายไว้
- ๒ **มีแนวทางในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม** หรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางให้ยึดถือร่วมกัน โดยยึดหลักประโยชน์สูงสุดของสังคม
- ๓ **มีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติกิจกรรม** คือ มีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดี และมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับสังคมนั้น
- ๔ **มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้** คือ มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ทั้งในแง่ของการเพิ่มขึ้นหรือลดลงในหลายรูปแบบ เช่น จำนวนคนอาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงจากการเคลื่อนย้ายหรือภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในสังคม หรือรูปแบบของความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปหรือแม้แต่สภาพแวดล้อมภายในสังคม

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

โครงสร้างทางสังคมในชุมชนของนักเรียนมีลักษณะอย่างไร โครงสร้างของประชากรเพิ่มขึ้นเหมือนกับที่กล่าวมาหรือไม่ อย่างไร ให้นักเรียนสำรวจและค้นคว้าแล้วนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียน จากนั้นบันทึกข้อสรุปในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น แผนภูมิ แผนภาพ อินโฟกราฟิก (Infographic)

๑.๓ องค์ประกอบของโครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคมแม้จะมีความแตกต่างกันในบางลักษณะ แต่หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของโครงสร้างทางสังคมพบว่ามียุคประกอบ ๒ ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ **กลุ่มสังคม** (Social Group) และ **สถาบันสังคม** (Social Institution)

● กลุ่มสังคม

๑. ความหมายของกลุ่มสังคม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า กลุ่มสังคม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่สมาชิกในกลุ่มติดต่อกันสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบแบบแผนและเป็นที่ยอมรับ กลุ่มสังคมจะมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสนใจคล้ายกัน ซึ่งทำให้กลุ่มมีเอกลักษณ์แตกต่างกับกลุ่มอื่น ๆ

พอล บี. ฮอร์ตตัน และเชสเตอร์ แอล. ฮันต์ (Paul B. Horton and Chester L. Hunt) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษอธิบายว่า กลุ่มสังคม หมายถึง กลุ่มคนที่ไม่ใช่มีความใกล้ชิดกันทางร่างกายเท่านั้น แต่จะต้องมีการกระทำโต้ตอบซึ่งกันและกัน มีการติดต่อกันสัมพันธ์กันตามสถานภาพและบทบาท มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความเชื่อในด้านคุณค่าร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน กลุ่มสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มประชาชนของประเทศ

กล่าวโดยสรุป กลุ่มสังคม หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มาอยู่ร่วมกัน สมาชิกของกลุ่มมีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกันและมีการกระทำระหว่างกันตามสถานภาพและบทบาทของตน เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น

๒. ลักษณะสำคัญของกลุ่มสังคม

กลุ่มสังคมไม่ว่าจะมีขนาดใดก็ตาม จะมีลักษณะสำคัญสรุปได้ ดังนี้

๑

มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Social Interaction)

๒

สมาชิกในกลุ่มต่างมีสถานภาพและบทบาทหน้าที่แตกต่างกันและประสานบทบาทระหว่างกัน มีแบบแผนพฤติกรรมตามบรรทัดฐานของกลุ่ม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย

๓

มีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน ทำให้มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมเดียวกัน

๔

มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญร่วมกัน คือ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มแต่ละคนและสมาชิกในกลุ่มเป็นส่วนรวม

๓. ประเภทของกลุ่มสังคม

กลุ่มสังคมแบ่งเป็น ๒ ประเภทตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีต่อกัน ดังนี้

๑) กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group)

เป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็ก สมาชิกของกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นและมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันอย่างใกล้ชิด รวมทั้งมีการร่วมมือและช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนเล่น กลุ่มเพื่อนบ้าน

๒) กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group)

เป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ สมาชิกมีการติดต่อสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่การทำงานเฉพาะด้าน ไม่รู้จักมักคุ้นกันเป็นการส่วนตัว การร่วมมือหรือการช่วยเหลือระหว่างกันจะเป็นไปตามสภาพและบทบาทที่กำหนดไว้อย่างเป็นทางการ เช่น สมาคม องค์การ บริษัท กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชนชั้น

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนว่า กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่รอรถประจำทางอยู่บริเวณป้ายรถโดยสารประจำทาง เป็นกลุ่มทางสังคมหรือไม่ เพราะอะไร แล้วบันทึกข้อสรุปลงในแบบบันทึกความรู้หรือในใบงาน

● สถาบันสังคม

๑. ความหมายของสถาบันสังคม

สถาบันสังคม หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม เพื่อสนองความต้องการร่วมกันในด้านต่าง ๆ และเพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยรวม แบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความชัดเจนแน่นอน และเป็นไปตามวัฒนธรรมของสังคม

๒. ลักษณะสำคัญของสถาบันสังคม

สถาบันสังคมมีลักษณะสำคัญดังนี้

๑) สถาบันสังคมเป็นนามธรรม สถาบันสังคมไม่ใช่ตัวบุคคลหรือกลุ่มคน หรือไม่ใช่วัตถุสิ่งของที่จับต้องได้ แต่เป็นแบบแผนพฤติกรรมซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกทุกคน

๒) สถาบันสังคมเกิดจากการเชื่อมโยงบรรทัดฐานต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งได้แก่ วิถีชาวบ้าน จารีต และกฎหมาย โดยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมนั้น

๓) สถาบันสังคมเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ร่วมกันของสมาชิกในสังคมและเพื่อความคงอยู่ของสังคมนั้น

๔) สถาบันสังคมเกิดจากการยอมรับร่วมกันของสมาชิกในสังคม สถาบันสังคมจึงเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ชัดเจนและเปลี่ยนแปลงได้ยาก เนื่องจากเกิดขึ้นโดยการยอมรับร่วมกันของสมาชิกในสังคม

สถาบันสังคมจึงมีความสำคัญต่อการสร้างบรรทัดฐานให้กับคนในสังคมอย่างมาก เพราะเป็นที่บ่มเพาะค่านิยม ความเชื่อ จารีตประเพณีที่ทำให้แต่ละสถาบันมีความแตกต่างกัน

๓. องค์ประกอบของสถาบันสังคม

แบบแผนพฤติกรรมที่ประสานเป็นสถาบันสังคมมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) กลุ่มสังคม ประกอบด้วยกลุ่มสังคมต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่สนับสนุนให้การกระทำทางสังคมระหว่างสมาชิกของกลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยมีสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมและบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ เพื่อให้แบบแผนพฤติกรรมดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ของสถาบันสังคมนั้น

๒) หน้าที่ของสถาบันสังคม เป็นภารกิจของสถาบันสังคมซึ่งต้องทำด้วยความรับผิดชอบเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคมในด้านต่าง ๆ

๓) แบบแผนพฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนของสมาชิก คือ กรอบหรือมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสถาบันสังคมนั้น ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งประกอบด้วยวิถีชาวบ้าน จารีต และกฎหมาย

๔) สัญลักษณ์และค่านิยม สัญลักษณ์ คือ สิ่งที่ใช้ทดแทนความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งใช้ในการสื่อความหมายหรือแนวความคิดให้สมาชิกเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนค่านิยม คือ สิ่งที่สังคมเห็นว่ามีความสำคัญในการปฏิบัติ ทั้งสัญลักษณ์และค่านิยมทำให้สมาชิกในสังคมเกิดอุดมการณ์และศรัทธาต่อสถาบันสังคมนั้น ๆ

๔. สถาบันสังคมที่สำคัญ

สถาบันสังคมในปัจจุบันมีหลายสถาบัน แต่สถาบันสังคมที่จัดเป็นสถาบันพื้นฐานสำคัญของสังคมมนุษย์มี ๗ สถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันนันทนาการ และสถาบันสื่อสารมวลชน

๑) **สถาบันครอบครัว** หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตร การสืบสกุล การสืบทอดมรดก ตลอดจนแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมมนุษย์ เมืองประกอบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มสังคม

ได้แก่ ครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่อยู่อาศัยในครัวเรือนเดียวกัน เช่น บิดา มารดา บุตร และวงศ์ญาติที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยสายโลหิต หรือโดยการสมรส หรือโดยการเป็นบุตรบุญธรรม

หน้าที่

เช่น สร้างสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมด้วยการให้กำเนิดบุตร เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ให้มีชีวิตรอดและเติบโตเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ ให้ความรักและความอบอุ่น ตลอดจนให้กำลังใจและปลุกปลอบใจสมาชิก อบรมปลูกฝังระเบียบสังคมแก่สมาชิก

แบบแผนพฤติกรรม

ได้แก่ ขนบธรรมเนียมและประเพณีของสถาบัน ซึ่งมีหลายประการ เช่น ประเพณีการหมั้น การสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตร สถาบันครอบครัวแต่ละแห่งย่อมมีแบบแผนพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของสังคม เช่น ความเชื่อ จารีตของสังคมนั้น ๆ

สัญลักษณ์และค่านิยม

สัญลักษณ์ของสถาบันครอบครัว เช่น ทะเบียนสมรส ภาพถ่ายครอบครัว ส่วนค่านิยมมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมของสังคม เช่น สังคมสมัยใหม่มีค่านิยมเกี่ยวกับความเท่าเทียมกันระหว่างสามีกับภรรยาในการหาเลี้ยงครอบครัว การร่วมกันรับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนว่า เพราะเหตุใดสถาบันครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกคน และจะเกิดอะไรขึ้น หากสถาบันครอบครัวในสังคมไทยอ่อนแอ แล้วสรุปความรู้เป็นแผนที่ความคิด

๒) **สถาบันการศึกษา** หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการขัดเกลาและการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความคิด และการฝึกทักษะอาชีพ เพื่อให้สมาชิกมีความรู้ ความสามารถ มีวัฒนธรรม ความเชื่อ และมีคุณธรรม สามารถทำประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ สถาบันการศึกษาเมืองคัมภีร์ประกอบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มสังคม

ได้แก่ กลุ่มสังคมที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย กระทรวง กรม กลุ่มสังคมเหล่านี้ประกอบด้วยตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคม เช่น ครู อาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษา อธิการบดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ต่างมีบทบาทหน้าที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตามสถานภาพทางสังคมดังกล่าว

หน้าที่

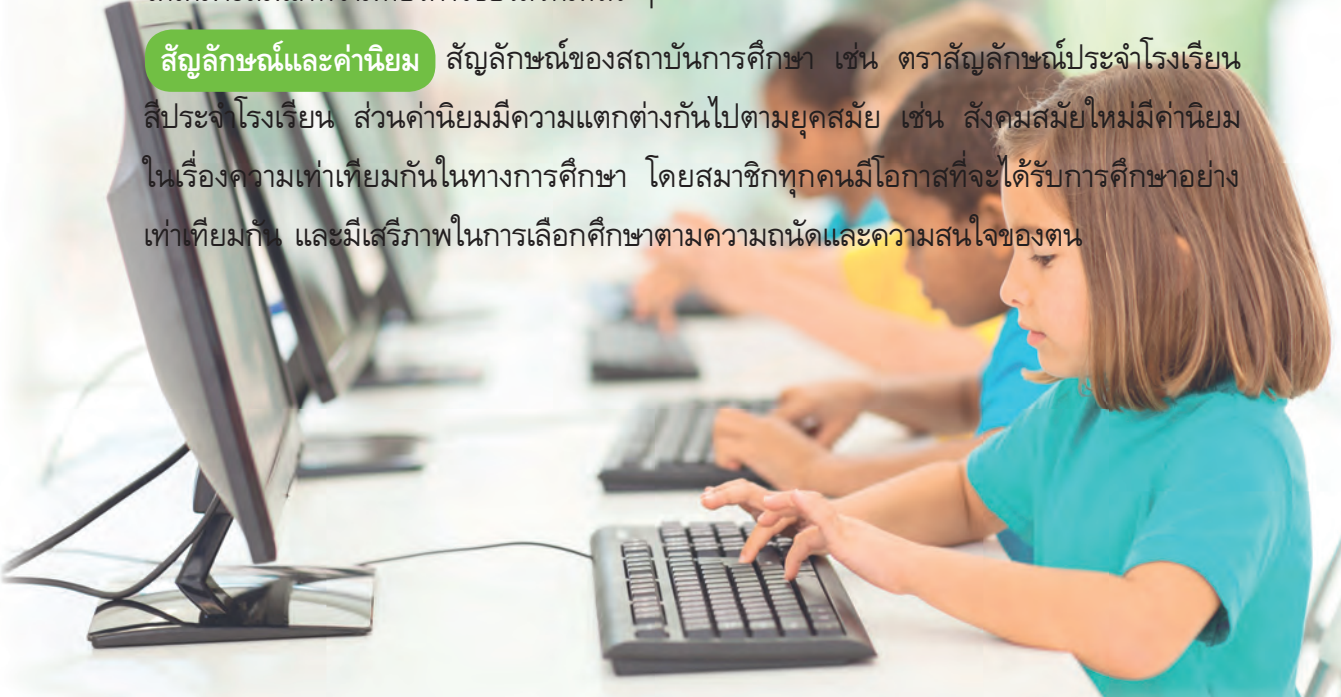
เช่น ถ่ายทอดความรู้ ความคิด วัฒนธรรม ความเชื่อ และทักษะอันจำเป็นในการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคม พัฒนาบุคลิกภาพทางสังคมให้สมาชิกสามารถปรับตัวในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและปฏิบัติตนให้มีคุณค่าแก่สังคม ผลิตกาลังแรงงานให้แก่สังคม อบรมปลูกฝังให้สมาชิกยอมรับบรรทัดฐานที่กำหนดขึ้น สอนให้สมาชิกมีระบบคุณค่าในสังคมอย่างเดียวกัน ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในสังคม

แบบแผนพฤติกรรม

เช่น แบบแผนการจัดระบบการศึกษา แบบแผนการเรียนการสอน แบบแผนความประพฤติของนักเรียน แบบแผนพฤติกรรมดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมแก่ความต้องการของสังคมนั้น ๆ

สัญลักษณ์และค่านิยม

สัญลักษณ์ของสถาบันการศึกษา เช่น ตราสัญลักษณ์ประจำโรงเรียน สีประจำโรงเรียน ส่วนค่านิยมมีความแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เช่น สังคมสมัยใหม่มีค่านิยมในเรื่องความเท่าเทียมกันในการศึกษา โดยสมาชิกทุกคนมีโอกาที่จะได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน และมีเสรีภาพในการเลือกศึกษาตามความถนัดและความสนใจของตน

๓) สถาบันศาสนา หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนความคิดและการประพฤติปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ ความเชื่อ ซึ่งครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ เช่น พิธีกรรม ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องโลกหน้า สถาบันศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มสังคม

หมายถึง กลุ่มสังคมที่ดำเนินกิจกรรมทางศาสนา เช่น คณะสงฆ์ คณะนักบวช ครูสอนศาสนา ผู้ปฏิบัติธรรม โดยมีตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันไปตามศาสนานั้น ๆ เช่น สมเด็จพระสังฆราช พระสงฆ์ สันตะปาปา บาทหลวง โต๊ะอิหม่าม ซึ่งแต่ละสถานภาพมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามสถานภาพทางสังคมนั้น ๆ

หน้าที่

เช่น สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม ทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างเสริมและถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สังคม ควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม เป็นที่พึ่งทางจิตใจให้แก่สมาชิกเมื่อสมาชิกเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ

แบบแผนพฤติกรรม

แบบแผนพฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสังคมนั้นเป็นไปตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือและเป็นไปตามประเพณีทางศาสนานั้น ๆ เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เช่น การทำบุญทอดกฐินของพระพุทธศาสนา การทำพิธีฮัจญ์ของศาสนาอิสลาม การรับศีลล้างบาปของคริสต์ศาสนา

สัญลักษณ์และค่านิยม

ตัวอย่างสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป ใบเสมาธรรมจักร พระไตรปิฎก ตัวอย่างสัญลักษณ์ของคริสต์ศาสนา เช่น ไม้กางเขน รูปปั้นพระเยซูคริสต์ คัมภีร์ไบเบิล ตัวอย่างสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม เช่น คัมภีร์อัลกุรอาน อัลกะบะฮ์ สำหรับค่านิยมแตกต่างกันไปตามศาสนานั้น ๆ เช่น พระพุทธศาสนามีค่านิยมในเรื่องการทำบุญทำกุศล คริสต์ศาสนามีค่านิยมในเรื่องการปฏิบัติตนเพื่อให้ได้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ในอาณาจักรพระเจ้า ศาสนาอิสลามมีค่านิยมในเรื่องความเสียสละ

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ปัจจุบันสังคมไทยเกิดปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมมากขึ้น เช่น ปัญหาการทุจริต นักเรียนคิดว่า สถาบันศาสนาช่วยแก้ปัญหาได้อย่างไร ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวิเคราะห์หาคำตอบ แล้วนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

๔) **สถาบันเศรษฐกิจ** หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสนองความต้องการปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และปัจจัยที่จำเป็นต่อความสะดวกสบายต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต สถาบันเศรษฐกิจมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มสังคม

กลุ่มสังคมในสถาบันเศรษฐกิจมีเป็นจำนวนมาก เช่น กลุ่มบุคคลในบริษัท ร้านค้า โรงงาน และองค์กรทางเศรษฐกิจต่าง ๆ แต่ละกลุ่มสังคมประกอบด้วยตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ ผู้บริหาร ผู้จัดการ พนักงาน กรรมการ เกษตรกร

หน้าที่

เช่น ผลิตสินค้าเพื่อสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม กระจายสินค้าที่ผลิตได้ไปสู่สมาชิกในสังคมอย่างทั่วถึง กระจายบริการต่าง ๆ ไปสู่สมาชิกในสังคม กำหนดสภาพและเลือนฐานะทางสังคมของสมาชิก

แบบแผนพฤติกรรม

เช่น แบบแผนการผลิตสินค้า แบบแผนเกี่ยวกับการตลาดและการบริการ แบบแผนการประกอบอาชีพต่าง ๆ ซึ่งแบบแผนเหล่านี้ในแต่ละสังคมอาจแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ การกินดีอยู่ดีของสมาชิกในสังคม

สัญลักษณ์และค่านิยม

สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ขององค์การของสถาบันเศรษฐกิจนั้น ๆ เช่น เครื่องหมายการค้า สัญลักษณ์ของบริษัท ส่วนค่านิยมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำตามความสามารถเฉพาะบุคคล ค่านิยมในการใช้ปัจจัยการผลิตให้เกิดสินค้าและบริการ ค่านิยมเกี่ยวกับการร่วมมือกันทำงาน ค่านิยมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ในการประกอบอาชีพ

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนว่า สถาบันเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อสังคมอย่างไร แล้วบันทึกข้อสรุปในรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น แผนที่ความคิด แผนภาพ อินโฟกราฟิก (Infographic)

๕) **สถาบันการเมืองการปกครอง** หมายถึง สถาบันสังคมที่มีแบบแผนต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางอำนาจ เช่น แบบแผนที่กำหนดผู้เป็นเจ้าของอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ ขอบเขตในการใช้อำนาจโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคง ความปลอดภัย และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม สถาบันการเมืองการปกครองมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มสังคม

ได้แก่ กลุ่มสังคมที่มีการจัดระเบียบอย่างชัดเจนที่เรียกว่า “องค์กร” (Organization) เช่น รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ แต่ละองค์กรประกอบด้วยตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมที่มีชื่อแตกต่างกันไป เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐมนตรี คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ผู้ตรวจการแผ่นดิน

หน้าที่

เช่น สร้างระเบียบกฎหมายเพื่อให้แก่สังคม วินิจฉัยข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิกในสังคม บริหารและจัดการองค์กร วางแผนและดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในสังคม ป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งสังคมภายในและภายนอก

แบบแผนพฤติกรรม

เช่น แบบแผนพฤติกรรมในการเลือกตั้ง แบบแผนพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของข้าราชการ แบบแผนพฤติกรรมในการประชุมรัฐสภา แบบแผนการสอบสวนและพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละสังคม

สัญลักษณ์และค่านิยม

สัญลักษณ์ของสถาบันการเมืองการปกครอง เช่น ธงชาติ เพลงชาติ เครื่องหมายของส่วนราชการ ส่วนค่านิยมแตกต่างกันตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ค่านิยมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ค่านิยมในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตของข้าราชการ

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนว่า สถาบันการเมืองการปกครองเกี่ยวข้องกับตนเองอย่างไรบ้าง แล้วบันทึกข้อสรุปเป็นแผน ความคิด

๖) สถาบันนันทนาการ หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสนองความต้องการของสมาชิกในสังคมในด้านการพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกาย การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพื่อส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์ สถาบันนันทนาการมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มสังคม

ได้แก่ กลุ่มสังคมที่ดำเนินกิจกรรมด้านนันทนาการ เช่น กลุ่มบุคคลในสมาคมรักกีฬา สโมสรฟุตบอล โรงภาพยนตร์ ศูนย์ออกกำลังกาย รวมทั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพักผ่อนหย่อนใจ ศิลปะ และการบันเทิงต่าง ๆ โดยมีตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันไปตามกลุ่มสังคมนั้น ๆ เช่น นักกรีฑา นักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักสะสมแสตมป์

หน้าที่

เช่น ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในสังคมมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ ชี้แนวทางในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ เสริมสร้างความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิกให้เกิดความสามัคคี มีวินัย เคารพกฎกติกา สอนความต้องการทางสังคมในรูปแบบความบันเทิงต่าง ๆ เช่น ศิลปะ กีฬา การแสดง การละเล่นต่าง ๆ

แบบแผนพฤติกรรม

เช่น แบบแผนเกี่ยวกับระเบียบกฎเกณฑ์ของกีฬาและการออกกำลังกาย แบบแผนพฤติกรรมการเป็นนักกีฬาที่ดี แบบแผนการแสดง การละเล่น ดนตรี ตลอดจนแนวทางในการพักผ่อนหย่อนใจอย่างถูกวิธีเพื่อให้เกิดผลดีต่อร่างกายและจิตใจ

สัญลักษณ์และค่านิยม

สัญลักษณ์ของสถาบันนันทนาการ เช่น สนามกีฬา สโมสร ชมรม ศูนย์ออกกำลังกาย สวนสาธารณะ ส่วนค่านิยมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจ และ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการมีน้ำใจนักกีฬา ค่านิยมเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัย

๓) สถาบันสื่อสารมวลชน หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และเรื่องราวต่าง ๆ ในหมู่สมาชิกของสังคม โดยอาศัยภาษาของสังคมเป็นสื่อกลาง ผ่านรูปแบบของ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอินเทอร์เน็ต สถาบันสื่อสารมวลชนมีองค์ประกอบ ดังนี้

กลุ่มสังคม

ได้แก่ กลุ่มสังคมที่มีบทบาทในการสนองตอบความต้องการด้านข้อมูล ข่าวสารและข้อเท็จจริงต่าง ๆ แก่สมาชิกในสังคม เช่น สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์ สมาคมนักข่าว วิทยุและโทรทัศน์ สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ โดยมีตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันไปตามกลุ่มสังคมนั้น ๆ เช่น นักเขียน นักข่าว บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา เจ้าของสถานีวิทยุ โทรทัศน์ เจ้าของสำนักพิมพ์

หน้าที่

เช่น เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความคิดด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งความบันเทิงแก่สมาชิกในสังคม ถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในสังคม เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างสมาชิกของสังคม ตรวจสอบการทำงานของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานเพื่อส่วนรวมให้เกิดความโปร่งใส ยุติธรรม และเป็นประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุด

แบบแผนพฤติกรรม

เช่น แบบแผนการดำเนินงานและการใช้เครื่องมือสื่อสาร แบบแผนการนำเสนอข่าวสาร แบบแผนการพิมพ์และการโฆษณา ซึ่งแบบแผนเหล่านี้ในแต่ละสังคมอาจแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริง ไม่บิดเบือนข้อมูล

สัญลักษณ์และค่านิยม

สัญลักษณ์ของสถาบันสื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร สถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ อินเทอร์เน็ต ส่วนค่านิยมแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการมีจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ ค่านิยมเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยมเกี่ยวกับความเท่าเทียมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนว่า สถาบันสังคมใดที่มีความเกี่ยวข้องกับตนเองมากที่สุด เพราะอะไร แล้วบันทึกข้อสรุปเป็นแผนที่ความคิด

๒. การจัดระเบียบทางสังคม

สังคมเป็นที่รวมของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เมื่อมีการรวมกลุ่มของกลุ่มบุคคลเพิ่มมากขึ้น สังคมก็ยิ่งมีความแตกต่างเกิดขึ้นในหลาย ๆ ด้าน ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากความแตกต่างของคนแต่ละคนในสังคมนั้นเอง

ความแตกต่างดังกล่าว หากมีการควบคุมและจัดระเบียบของกลุ่มในสังคมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม สังคมก็อาจมีความสับสนวุ่นวายเกิดขึ้นได้ ดังนั้น หากนักเรียนได้ศึกษาและเข้าใจในเรื่องการจัดระเบียบทางสังคมก็จะช่วยให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงความจำเป็น ตลอดจนแนวทางในการจัดระเบียบทางสังคมได้ดียิ่งขึ้น

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของการจัดระเบียบทางสังคม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายไว้ว่า การจัดระเบียบสังคม (Social Organization) คือ กระบวนการที่จำแนกสังคมออกเป็นส่วน ๆ โดยแต่ละส่วนมีหน้าที่แตกต่างกัน ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์และทำหน้าที่ประสานงานกัน

งามพิศ ลัตยสงวน นักสังคมวิทยาของไทยให้ความหมายของการจัดระเบียบสังคมไว้ว่า การจัดระเบียบสังคม หมายถึง การทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมมนุษย์ เมื่อสังคมมีระเบียบ สังคมก็จะมี ความสงบ มั่นคงถาวร และสมาชิกของสังคมสามารถดำเนินชีวิตของตนไปได้

สรุปได้ว่า การจัดระเบียบทางสังคมเป็นการทำให้สังคมเกิดความมีระเบียบเรียบร้อย มีความมั่นคง และสมาชิกของสังคมสามารถใช้ชีวิตของตนอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ดังนั้น การจัดระเบียบสังคมจึงมีความสำคัญต่อทุกสังคม เพราะหากไม่มีการจัดระเบียบสังคม สังคมก็ไม่สามารถจะดำเนินอยู่หรือคงสภาพอยู่ได้ โดยทุกสังคมจะมีหลักการใหญ่ ๆ ที่ใช้ในการจัดระเบียบสังคมที่คล้าย ๆ กัน แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ

๒.๒ องค์ประกอบของการจัดระเบียบทางสังคม

การจัดระเบียบทางสังคมมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม สถานภาพทางสังคม บทบาททางสังคม และการควบคุมทางสังคม

● บรรทัดฐานทางสังคม

๑. ความหมายของบรรทัดฐานทางสังคม

บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) หรือ ปทัสถาน หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือแบบแผนของพฤติกรรมที่สังคมยอมรับเป็นแนวทางให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติในแต่ละสถานการณ์

บรรทัดฐานทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ เป็นกรอบแนวทางที่คอยควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้รู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะถูกต้องเหมาะสม และอะไรควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติหรือเป็นข้อห้ามของสังคม หากสังคมได้รับการจัดระเบียบอย่างเข้มแข็ง คนในสังคมก็จะไม่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางสังคมนั้น และหากฝ่าฝืนก็จะได้รับการโต้ตอบหรือลงโทษจากสังคมในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมหรือจากสมาชิกของสังคม ส่วนโทษจะหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับประเภทของบรรทัดฐานของแต่ละสังคม อาจกล่าวได้ว่า บรรทัดฐาน คือ มาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังให้คนในสังคมปฏิบัติตาม เช่น พฤติกรรม “การไปลามาไหว้” “การเคารพผู้ใหญ่” “การไม่กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมือง”

๒. ประเภทของบรรทัดฐานทางสังคม

โดยทั่วไปบรรทัดฐานทางสังคมแบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) **วิถีชาวบ้าน (Folkways)** หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติอยู่เป็นประจำจนเกิดความเคยชินได้แก่ แนวทางความประพฤติที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การแต่งกาย กิริยามารยาททางสังคม การกล่าวสวัสดิทักทายกัน การกล่าวคำขอโทษ การใส่ชุดดำไปงานศพ การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามวิถีชาวบ้านไม่มีบทลงโทษอย่างเข้มงวด แต่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการติเตียน เยาะเย้ย ถากถาง หรือถูกตีดนินทา

๒) **จารีต (Mores)** หมายถึง แบบแผนความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยผู้ที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นผู้ประพฤติผิดจะได้รับการต่อต้านจากสมาชิกในสังคมอย่างจริงจัง จารีตเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบศีลธรรม ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากหลักศาสนา บางทีจึงเรียกจารีตว่า กฎศีลธรรม จารีตของแต่ละสังคมจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับค่านิยมและความเหมาะสมของสังคมนั้น เช่น ในสังคมไทยถือว่าบุตรต้องเลี้ยงดูบิดามารดา ในสังคมตะวันตกไม่ถือว่าการเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นจารีต

๓) **กฎหมาย (Laws)** หมายถึง กฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น เพื่อใช้บังคับให้บุคคลปฏิบัติตาม หรือเพื่อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ หากมีการละเมิดหรือฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษตามที่กำหนด กฎหมายจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญสำหรับควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในสังคม

กล่าวโดยสรุป บรรทัดฐานทั้ง ๓ ประการ คือ วิถีชาวบ้าน จารีต และกฎหมายจะเกี่ยวข้องกับการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม หากสมาชิกของสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม สังคมนั้นก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบและสงบสุข ในทางกลับกัน หากสมาชิกในสังคมไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐาน สังคมนั้นก็จะเกิดความวุ่นวาย ไม่สงบสุข บรรทัดฐานจึงเปรียบเสมือนกลไกควบคุมสังคมที่สำคัญที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบร่มเย็นหรือสันติสุข

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

การกระทำผิดบรรทัดฐานทางสังคมประเภทใดที่ก่อให้เกิดผลร้ายต่อผู้ปฏิบัติมากที่สุด เพราะอะไร ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียน พร้อมทั้งยกตัวอย่าง และสรุปเป็นใบความรู้หรือสรุปลงในแบบบันทึกความรู้

● สถานภาพทางสังคม

๑. ความหมายของสถานภาพทางสังคม

สถานภาพทางสังคม (Social Status) หมายถึง ตำแหน่งของบุคคลซึ่งได้มาจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มและของสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดระเบียบสังคม เนื่องจากการกระทำระหว่างสมาชิกในสังคมย่อมเป็นไปตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่

ตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนเข้ามาเรียนในโรงเรียน ย่อมจะได้รับสถานภาพทางสังคม คือ การเป็นนักเรียน ต่อมาอาจมีความสนใจสมัครเข้าร่วมในชมรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ทำให้ได้รับสถานภาพทางสังคมเพิ่มขึ้น คือ การเป็นสมาชิกของชมรม นอกจากนี้ยังได้สถานภาพอื่น ๆ เช่น การเป็นหัวหน้าชั้น การเป็นนักศึกษาวชิราวุธ

อย่างไรก็ตาม บุคคลไม่อาจจะดำรงสถานภาพทางสังคมตามความพอใจได้เสมอ เช่น การเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยไม่ได้สอบคัดเลือกตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนด เนื่องจากสถานภาพทางสังคมเกิดขึ้นจากการตกลงยินยอมร่วมกันของสมาชิกในสังคม โดยการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงสถานภาพทางสังคมนั้น ๆ ผู้ที่ขาดคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่สังคมกำหนด ย่อมไม่อาจดำรงตำแหน่งในสถานภาพทางสังคมนั้นได้

๒. ประเภทของสถานภาพทางสังคม

สถานภาพทางสังคมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สถานภาพทางสังคมที่ได้มาโดยกำเนิด (Ascribed Status)

เป็นสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกได้รับโดยกำเนิด ได้แก่ เชื้อชาติ สัญชาติ เพศ (ชายหรือหญิง) อายุ (เด็ก ผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุ) และสถานภาพที่เกิดจากการเป็นสมาชิกในครอบครัว เช่น บิดา มารดา บุตร และวงศ์ญาติอื่น ๆ ทั้งสิ้น

๒) สถานภาพทางสังคมที่ได้มาโดยความสามารถของบุคคล (Achieved Status) เป็นสถานภาพที่ได้มาภายหลัง ซึ่งเกิดจากการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับสถานภาพโดยถือความสามารถตามเกณฑ์ที่สังคมกำหนด ได้แก่ สถานภาพทางสังคมที่ได้จากการศึกษา เช่น ครู นักเรียน สถานภาพทางสังคมที่ได้จากการประกอบอาชีพ เช่น พนักงาน ลูกจ้าง ผู้จัดการ วิศวกร แพทย์

๓. ผลที่เกิดจากสถานภาพทางสังคม

สถานภาพทางสังคมก่อให้เกิดผล ๓ ด้าน ดังนี้

- ๑) ด้านสิทธิและหน้าที่ สถานภาพแต่ละตำแหน่งจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมที่ดำรงสถานภาพนั้น
- ๒) ด้านเกียรติยศ เกียรติยศจากสถานภาพทางสังคมเป็นไปตามค่านิยมของคนในแต่ละสังคม เช่น ในอดีตคนไทยถือว่าข้าราชการเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติ ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนแปลงไปยอมรับอาชีพอื่น ๆ ว่ามีเกียรติเท่าเทียมกับตำแหน่งในการประกอบอาชีพรับราชการ
- ๓) ด้านการจัดช่วงชั้นทางสังคม ในแต่ละสังคมมีการจัดช่วงชั้นทางสังคมจากชั้นล่างไปสู่ชั้นสูงขึ้น โดยพิจารณาจากสถานภาพทางสังคมที่สมาชิกแต่ละคนดำรงอยู่ เช่น สมัยศักดินา สวามิภักดิ์มีการจำแนกสมาชิกในสังคมออกเป็นกษัตริย์ ขุนนาง พระ สามัญชน และทาส ปัจจุบันส่วนใหญ่นิยมจำแนกชนชั้นทางสังคมโดยพิจารณาจากสถานภาพทางสังคม ซึ่งใช้ความสามารถของบุคคลเป็นเกณฑ์ เช่น สถานภาพทางการศึกษา สถานภาพในการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตามการแบ่งช่วงชั้นของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันส่วนใหญ่เน้นความสำคัญในเรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

แบ่งกลุ่มนักเรียนตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มยกตัวอย่างข่าวใน online หรือข่าวที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การลี้ภัยสงคราม ความขัดแย้งทางการเมืองที่มีผลกระทบต่อหลักสิทธิมนุษยชน และยกสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้หน้าชั้นเรียน จากนั้นร่วมกันสรุป แล้วบันทึกข้อสรุปที่ได้ลงในสมุด

● บทบาททางสังคม

๑. ความหมายของบทบาททางสังคม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาททางสังคม (Social Role) ได้ว่า บทบาททางสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามสถานภาพของบุคคลนั้น

สถานภาพทางสังคมเป็นตำแหน่งทางสังคมซึ่งกำหนดสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่ดำรงสถานภาพนั้น ส่วนบทบาททางสังคมเป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ตามที่กำหนดในสถานภาพทางสังคม บทบาทและสถานภาพทางสังคมจะทำให้การกระทำระหว่างกันทางสังคมของสมาชิกดำเนินไปอย่างสอดคล้องกลมกลืน และช่วยให้การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมมีความราบรื่น

ครูมีบทบาทในการอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์

บทบาททางสังคมเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดระหว่างสมาชิกในสังคม ในขณะที่เด็กยังเยาว์วัยจะเรียนรู้บทบาทของสถานภาพต่าง ๆ จากการสังเกตบุคคลอื่นที่แวดล้อมตน เช่น เด็กหญิงเล่นบทบาทสมมุติของการเป็นแม่กระทำบทบาทเลี้ยงดูลูก เด็กชายเล่นเกมตำรวจจับผู้ร้าย จะเห็นว่า บทบาททางสังคมและสถานภาพทางสังคมเกิดขึ้นโดยสังคมเป็นผู้กำหนดสถานภาพและบทบาทดังกล่าว

๒. ความสำคัญของบทบาททางสังคม

บทบาททางสังคมก่อให้เกิดการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน การรับประโยชน์ และการให้ประโยชน์ระหว่างกัน อาจกล่าวได้ว่า บทบาททางสังคมมีความสำคัญและจำเป็นในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมให้มีระเบียบ และทำให้สมาชิกไม่เกิดความสับสนเมื่อต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ดังนั้น บทบาททางสังคมจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดระเบียบสังคม

๓. บทบาทขัดกัน

สมาชิกในสังคมแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และการกระทำในบทบาทหนึ่งอาจจะขัดกับอีกบทบาทหนึ่งได้ เช่น ลูกเป็นผู้บังคับบัญชา แต่ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาในหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นพ่อของเขา ในสถานภาพที่เป็นลูกเขาจะต้องเชื่อฟังพ่อ ต้องเคารพพ่อ กรณีเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความอึดอัดใจ เป็นปัญหาที่เกิดจากบทบาทขัดกัน อย่างไรก็ตาม การขัดกันในบทบาทย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ สมาชิกในสังคมจึงต้องตัดสินใจตามวาระและโอกาสที่เกิดขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

แบ่งกลุ่มนักเรียนตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มยกตัวอย่างกรณีศึกษาจากข่าวที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ตที่แสดงถึงบทบาทขัดแย้งกับสถานภาพ พร้อมวิจารณ์เชิงอภิปราย แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและหาข้อสรุป แล้วบันทึกข้อสรุปในรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น แผนที่ความคิด แผนภาพ อินโฟกราฟิก (Infographic)

● การควบคุมทางสังคม

สังคมที่มีระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือแบบแผนของพฤติกรรมที่สังคมยอมรับเป็นแนวทางให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติในแต่ละสถานการณ์นั้น โดยทั่วไปมักจะมีผู้ละเมิดฝ่าฝืน ส่งผลให้สังคมขาดระเบียบและมีผลเสียต่อการดำรงชีวิตร่วมกันของสมาชิกในสังคม ดังนั้น สังคมจึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกในการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเรียกกลไกนี้ว่าการควบคุมทางสังคม

๑. ความหมายของการควบคุมทางสังคม

การควบคุมทางสังคม (Social Control) หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ทางสังคมที่มุ่งหมายให้สมาชิกของสังคมยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม การควบคุมทางสังคมเป็นกลไกสำคัญที่จะให้สังคมดำรงอยู่ได้โดยสงบด้วยวิธีการที่เรียกว่า “การบังคับ” (Sanction) การบังคับจึงเป็นสิ่งหนึ่งของบรรทัดฐานทางสังคม

๒. ลักษณะของการควบคุมทางสังคม

การควบคุมทางสังคมแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) การควบคุมทางสังคมโดยการจูงใจให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม ได้แก่ การยกย่องชมเชย การให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมตามสถานภาพและบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่ เช่น เด็กที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดาจะได้รับคำชมเชยว่าเป็นเด็กดี

๒) การควบคุมทางสังคมโดยการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคม ได้แก่

(๑) ผู้ที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนวิธีชาวบ้านจะได้รับปฏิกิริยาต่าง ๆ จากสมาชิกผู้อื่น ได้แก่ การถูกติฉินนินทา การเยาะเย้ย เช่น ผู้ที่แต่งกายผิดบรรทัดฐานทางสังคมจะได้รับการว่ากล่าวจากผู้อื่นว่าเป็นผู้แต่งกายไม่สุภาพ แต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ

(๒) ผู้ที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนจารีตจะได้รับการต่อต้านจากสมาชิกรุนแรงกว่าผู้ที่ละเมิดวิธีชาวบ้าน เช่น การถูกประชาทัณฑ์ หรือการขับไล่ออกไปจากท้องถิ่น ซึ่งอาจถือว่าเป็นความรุนแรงมากกว่าการลงโทษด้วยกฎหมาย เนื่องจากจารีตมีผลต่อจิตใจของสมาชิกเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเรื่องที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาเป็นเวลาช้านาน

(๓) ผู้ที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายจะได้รับการลงโทษตามที่กฎหมายกำหนด โดยหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่เป็นผู้ควบคุมบทลงโทษอย่างชัดเจน

การปฏิบัติตามบรรทัดฐานเกิดจากการที่สมาชิกของสังคมได้รับการขัดเกลาทางสังคม คือ การได้รับการอบรมสั่งสอนตั้งแต่เด็กเพื่อเรียนรู้ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร สิ่งใดดีหรือชั่ว หากสังคมใดมีผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมเป็นจำนวนมาก สังคมนั้นก็จะขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย

นอกจากนี้ สมาชิกของสังคมจะมีกลุ่มสังคมหลายกลุ่มย่อย ๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมย่อย (Subculture) อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ วัฒนธรรมย่อยทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมย่อยท้องถิ่น วัฒนธรรมย่อยตามเกณฑ์อายุ และวัฒนธรรมย่อยทางอาชีพ เช่น วัฒนธรรมของคนไทยเชื้อชาติจีน ญี่ปุ่น วัฒนธรรมของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ วัฒนธรรมวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัฒนธรรมของผู้ประกอบอาชีพครู ทหาร นักการเมือง

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนว่า การควบคุมทางสังคมโดยการลงโทษสมาชิกที่ฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคมจะก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียต่อสังคมอย่างไร แล้วสรุปลงในสมุด

๓. การขัดเกลาทางสังคม

เมื่อคนเราเกิดมายังไม่รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด สิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ การที่จะเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ก็ต้องเริ่มเรียนรู้จากครอบครัวอันมีบิดามารดาและคนอื่น ๆ ในครอบครัว ตั้งแต่การรับประทานอาหาร การเดิน การพูด การรักษาความสะอาดของตนเอง การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน เพื่อที่จะได้มีการเจริญเติบโตมีวุฒิภาวะอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีทั้งด้านที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมตลอดเวลา เพราะเป็นกระบวนการในการเรียนรู้ทั้งในด้านความเชื่อ ประเพณี คุณค่า บุคลิกภาพ กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ เพื่อให้คนในสังคมมีแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับคนส่วนใหญ่ในสังคม

๓.๑ ความหมายและความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ไว้ว่า การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่คนเรียนรู้การเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือของสังคม โดยการซึมซับเอาบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมเป็นของตน และเรียนรู้ในการปฏิบัติตนตามบทบาทและภาระหน้าที่ทางสังคม (เช่น ลูก เพื่อน นักศึกษา ผู้สูงอายุ)

ดังนั้น การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่คนเรียนรู้และซึมซับบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมจากการสั่งสอนหรือการบอกกันโดยตรงและจากการสังเกตของตนเองเพื่อปรับตัวให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม รวมทั้งเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

๓.๒ ประเภทของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การขัดเกลา ขั้นปฐมภูมิ

เป็นการขัดเกลาที่เริ่มเมื่อบุคคลกำเนิดมาเป็นสมาชิกของสังคม โดยครอบครัวจะทำการขัดเกลาให้เด็กใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

๒. การขัดเกลา ขั้นทุติยภูมิ

เป็นการขัดเกลาขั้นที่สอง เมื่อเกิดการเปลี่ยนฐานะหรือช่วงชั้นทางสังคม ตลอดจนค่านิยมที่แตกต่างจากช่วงชั้นเดิมของตน จะช่วยให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นได้

๓.๓ วิธีการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมมีอยู่ ๒ วิธี ได้แก่

๑. การขัดเกลา ทางอ้อม

เป็นการเรียนรู้ระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม โดยการสังเกตเลียนแบบ และปฏิบัติจนเคยชิน เช่น พ่อแม่พูดคำหยาบ ลูกก็จะพูดคำหยาบทั้งที่พ่อแม่ไม่ได้เป็นคนสอนให้ลูกพูด

๒. การขัดเกลา ทางตรง

เป็นการสอนขัดเกลา ฝึกอบรม หรือบอกกันโดยตรงเพื่อให้บุคคลเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ เช่น พ่อแม่สอนลูก พี่สอนน้อง ครูสอนนักเรียน เพื่อนสอนเพื่อน

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองด้วย แต่การที่สัตรี่เลียงต่าง ๆ ถูกฝึกให้แสดงกิริยาท่าทางต่าง ๆ ตามที่ผู้ฝึกต้องการถือเป็นการขัดเกลาทางสังคมหรือไม่ เพราะอะไร จากประเด็นนี้ ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชั้นเรียนเพื่อหาข้อสรุปความคิดรวบยอด

๔. ลักษณะสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่คนทุกกลุ่มภายในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันโดยมีวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ สังคมไทยไม่ได้หมายถึงชนเชื้อชาติไทยเท่านั้น แต่รวมถึงชนกลุ่มอื่น ๆ ที่อาจจะมิใช่เชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมย่อยแตกต่างกัน แต่ก็ยึดถือวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตร่วมกัน

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง นอกจากนี้ยังได้เปิดรับวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามาปรับใช้ ส่งผลให้สังคมไทยในปัจจุบันมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหลายประการ

ลักษณะทั่วไปที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ได้แก่

๑. เคารพและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยในชาติ เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อราษฎรทุกหมู่เหล่า

พระมหากษัตริย์ไทย

การทำบุญตักบาตร

๒. คนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านศิลปะ วรรณคดี สถาปัตยกรรม และค่านิยม ซึ่งเห็นได้จากกิจกรรมและค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การทำบุญตักบาตร การยอมรับสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นเรื่องของกรรม การใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย

๓. มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นวิถีชีวิตร่วมกันของคนในสังคม สังคมไทยมีการสืบทอดวัฒนธรรมทางสังคมอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน มีทั้งประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การแต่งงาน การบวช ประเพณีทางสังคม เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ รวมถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น กิริยามารยาทต่าง ๆ

การแต่งงาน

การเคารพผู้อาวุโส ซึ่งสมาชิกในสังคมได้รับการขัดเกลา ปลูกฝัง และถ่ายทอดจากแนวความประพฤติร่วมกัน

๔. มีค่านิยมทางสังคมร่วมกัน ค่านิยมเป็นรูปแบบความคิดของสมาชิกในสังคม ซึ่งในแต่ละสังคมจะนิยมแตกต่างกัน โดยสังคมไทยมีค่านิยมบางประการที่แสดงถึงคุณลักษณะที่สำคัญของสังคม เช่น ความกตัญญูรู้คุณ การเคารพผู้อาวุโส

๕. เป็นสังคมเกษตรกรรม มีแบบแผนการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรกรรม

ประเพณีทำขวัญข้าว

เช่น ประเพณี
ทำขวัญข้าว เป็น
ประเพณีที่ชาว
ไทยภาคกลาง
และภาคอีสาน
เชื่อว่าจะทำให้การทำงานได้ผลผลิตที่เจริญงอกงาม
และสมบูรณ์ดี

การเคารพผู้อาวุโส

๖. มีโครงสร้างแบบหลวม ๆ คือ คนในสังคมจะไม่เคร่งครัดในการปฏิบัติตามกฎ กติกา และบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการที่คนไทยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งผลให้สังคมไทยมีความยืดหยุ่น ประนีประนอม และช่วยประสานประโยชน์และลดความขัดแย้งระหว่างคนในสังคม จึงมีส่วนทำให้สังคมไม่ค่อยมีระเบียบวินัย คนในสังคมอาจทำตามความพอใจมากกว่าที่จะคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม

๗. มีการแข่งขันชั้น โดยการยึดถือด้านทรัพย์สิน สถานภาพ เกียรติ อำนาจ ความดี แต่การจัดระบบชนชั้นในสังคมไทยไม่ได้กำหนดเป็นกฎตายตัว เพราะคนในสังคมทุกคนสามารถเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง หรือทำให้ชั้นหรือตำแหน่งของตนต่ำลงได้

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

สังคมไทยยังมีลักษณะทั่วไปแบบอื่น ๆ อีกหรือไม่ ให้นักเรียนสำรวจหรือสืบค้นข้อมูล แล้วนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียน พร้อมทั้งร่วมกันหาข้อสรุปและแสดงเหตุผลของแต่ละคนร่วมกัน

บทสรุป สังคม

๑

โครงสร้างทางสังคม

หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ ส่วนประกอบดังกล่าวต้องเป็นเค้าโครงที่ปรากฏในสังคมมนุษย์ทุก ๆ สังคม แม้ว่าจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมก็ตาม โครงสร้างทางสังคมมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ มีการรวมกลุ่มของคนในสังคม มีแนวทางในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม มีจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติกิจกรรม และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ โครงสร้างทางสังคมมีองค์ประกอบสำคัญ ๒ ส่วน คือ กลุ่มสังคมและสถาบันสังคม

๒

การจัดระเบียบทางสังคม

เป็นการทำให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อย มั่นคง และสมาชิกใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข มีองค์ประกอบ คือ บรรทัดฐานทางสังคม สถานภาพทางสังคม บทบาททางสังคม และการควบคุมทางสังคม

๓

การขัดเกลาทางสังคม

ช่วยกล่อมเกลาให้สมาชิกของสังคมสามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้อย่างเหมาะสม แบ่งเป็นการขัดเกลาขั้นปฐมภูมิและการขัดเกลาขั้นทุติยภูมิ

๔

ลักษณะสังคมไทย

เป็นสังคมที่มีลักษณะของการเคารพและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ คนส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา มีขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมร่วมกัน เป็นสังคมเกษตรกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับความสำคัญและคุณค่าของโครงสร้างทางสังคม สรุปเป็นแผนที่ความคิด แล้วช่วยกันจัดเป็นป้ายนิเทศ
๒. บันทึกการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ แล้ววิเคราะห์ว่ากิจกรรมที่ตนปฏิบัติเกี่ยวข้องกับสถาบันสังคมใดบ้าง และเกี่ยวข้องอย่างไร จากนั้นนำเสนอหน้าชั้นเรียน

๓. สำรวจการขัดเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง บันทึกผล แล้วนำเสนอหน้าชั้นเรียน
๔. แบ่งกลุ่มนักเรียนตามความเหมาะสม แต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน แล้วนำข้อมูลมารวบรวมกันอภิปรายว่า สภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร จากนั้นร่วมกันหาข้อสรุป แล้วบันทึกข้อสรุปลงในสมุด

โครงการ

ทำโครงการเกี่ยวกับลักษณะสังคมไทย หรืออาจเลือกทำโครงการอื่นตามความสนใจ โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทเรียน และเสนอชื่อโครงการให้ครูพิจารณาก่อน

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑. นักเรียนเป็นสมาชิกของสถาบันครอบครัว ดังนั้น ในปัจจุบันจะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง
๒. ร้อยตำรวจเอก วรินทร์ รักชาติ มีผู้ใต้บังคับบัญชาชื่อ ดาบตำรวจ วีระ รักชาติ ซึ่งเป็นพ่อของเขาเอง กรณีนี้นักเรียนคิดว่าวรินทร์มีบทบาทที่จะต้องปฏิบัติต่อวีระอย่างไรบ้าง
๓. ในฐานะสมาชิกของสถาบันการเมืองการปกครอง เราจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง
๔. ในฐานะสมาชิกของสถาบันการเมืองการปกครอง เรามีส่วนช่วยให้ทำตนเป็นแบบอย่างอย่างไร เพื่อได้ทำหน้าที่พลเมืองในสถาบันการเมืองในปัจจุบัน

คำถามทบทวน

๑. โครงสร้างทางสังคมคืออะไร มีความเกี่ยวข้องกับนักเรียนหรือไม่ อย่างไร
๒. สถาบันสังคมใดเป็นสถาบันพื้นฐานและเป็นสถาบันสังคมแรกของมนุษย์ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
๓. ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมมีอะไรบ้าง ยกตัวอย่างจากประสบการณ์ของนักเรียน
๔. การขัดเกลาทางสังคมคืออะไร และจะเกิดอะไรขึ้นหากสังคมไม่มีการขัดเกลาทางสังคม ยกตัวอย่างจากประสบการณ์ของนักเรียน
๕. ลักษณะทั่วไปของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง ยกตัวอย่างจากสถานการณ์ทั่วไปที่นักเรียนพบเห็นจากข่าวสารต่าง ๆ ของนักเรียน